

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 11 września 2019 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Dyrektywa 2002/65/WE – Umowa o kredyt konsumentki zawarta na odległość – Prawo do odstąpienia od umowy – Korzystanie z prawa do odstąpienia od umowy po pełnym wykonaniu umowy na wyraźne życzenie konsumenta – Przekazanie konsumentowi informacji o prawie do odstąpienia od umowy

W sprawie C-143/18

mającej za przedmiot wnioszek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Landgericht Bonn (sąd krajowy w Bonn, Niemcy) postanowieniem z dnia 9 lutego 2018 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 23 lutego 2018 r., w postępowaniu:

Antonio Romano,

Lidia Romano

przeciwko

DSL Bank – filia DB Privat- und Firmenkundenbank AG, dawniej DSL Bank – jednostka operacyjna Deutsche Postbank AG,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: J.C. Bonichot, prezes izby, C. Toader, A. Rosas, L. Bay Larsen i M. Safjan (sprawozdawca), sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi przedstawione:

- w imieniu DSL Bank – filia DB Privat- und Firmenkundenbank AG przez A. Menkela, Rechtsanwalt,
- w imieniu rządu niemieckiego początkowo przez T. Henzego, M. Hellmanna, E. Lankenaua oraz A. Berg, następnie przez M. Hellmanna, E. Lankenaua oraz A. Berg, działających w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: niemiecki.

– w imieniu Komisji Europejskiej przez F. Erlbachera oraz C. Valero, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 28 marca 2019 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 4 ust. 2, art. 5 ust. 1, art. 6 ust. 1 akapit drugi tiret drugie, art. 6 ust. 2 lit. c), art. 6 ust. 6 oraz art. 7 ust. 4 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/65/WE z dnia 23 września 2002 r. dotyczącej sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość oraz zmieniającej dyrektywę Rady 90/619/EWG oraz dyrektywy 97/7/WE i 98/27/WE (Dz.U. 2002, L 271, s. 16).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy Antoniem Romano i Lidią Romano a DSL Bank – filią DB Privat- und Firmenkundenbank AG, dawniej DSL Bank – jednostką operacyjną Deutsche Postbank AG (zwaną dalej „DSL Bank”), w przedmiocie skorzystania przez A. i L. Romano z prawa do odstąpienia od umowy zawartej pomiędzy tymi stronami w postępowaniu głównym.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Motywy 1, 3, 12–14, 23 i 24 dyrektywy 2002/65 stanowią:

„(1) W kontekście osiągnięcia celów jednolitego rynku ważne jest przyjęcie środków zmierzających do stopniowej konsolidacji tego rynku, środki te muszą przyczyniać się do osiągnięcia wysokiego poziomu ochrony konsumentów zgodnie z art. 95 i 153 [WE].

[...]

(3) [...] W celu zagwarantowania wolności wyboru, która jest podstawowym prawem konsumentów, niezbędny jest wysoki poziom ochrony konsumentów w celu wzmocnienia zaufania konsumenta do sprzedaży na odległość.

[...]

(12) Przyjęcie przez państwa członkowskie sprzecznych lub różnych zasad ochrony konsumentów regulujących sprzedaż na odległość usług finansowych mogłoby utrudniać funkcjonowanie rynku wewnętrznego i konkurencję pomiędzy przedsiębiorstwami na tym rynku. Niezbędne zatem jest wprowadzenie w życie wspólnych zasad w tym obszarze na poziomie Wspólnoty. Zasady te opierałyby się na nieograniczaniu ogólnej ochrony konsumentów w państwach członkowskich.

(13) Niniejsza dyrektywa powinna gwarantować wysoki poziom ochrony konsumentów w celu zapewnienia swobodnego przepływu usług finansowych. Państwa członkowskie nie powinny mieć możliwości przyjmowania innych przepisów niż przepisy ustanowione w niniejszej dyrektywie w obszarach, które ona harmonizuje, chyba że inaczej postanowiono w niniejszej dyrektywie.

(14) Niniejsza dyrektywa obejmuje wszystkie usługi finansowe, jakie mogą być świadczone na odległość. Jednakże pewne usługi finansowe regulowane są szczególnymi przepisami prawodawstwa wspólnotowego, które nadal mają zastosowanie do tych usług finansowych. Jednakże zasady regulujące sprzedaż takich usług na odległość powinny zostać ustanowione [Należy jednak ustalić zasady dotyczące sprzedaży na odległość takich usług].

[...]

(23) W celu zapewnienia optymalnej ochrony konsumentów ważne jest, aby konsument był właściwie poinformowany o przepisach niniejszej dyrektywy i o wszelkich kodeksach postępowania istniejących w tym obszarze oraz żeby miał prawo [do] odstąpienia.

(24) Gdy nie ma zastosowania prawo [do] odstąpienia, ponieważ konsument wyraźnie zażądał wykonania umowy, dostawca powinien poinformować go o tym fakcie”.

4 Artykuł 1 tej dyrektywy, zatytułowany „Przedmiot i zakres [stosowania]”, stanowi w ust. 1:

„Przedmiotem niniejszej dyrektywy jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich, dotyczących sprzedaży usług finansowych na odległość”.

5 Artykuł 2 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Definicje”, przewiduje:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

- a) »umowa zawierana na odległość« oznacza każdą umowę dotyczącą usług finansowych zawartą pomiędzy dostawcą a konsumentem w ramach zorganizowanej sprzedaży na odległość lub systemu świadczenia usług prowadzonego przez dostawcę, który do celów umowy korzysta wyłącznie z jednego lub kilku środków porozumiewania się na odległość włącznie z chwilą zawarcia umowy;
- b) »usługa finansowa« oznacza wszelkie usługi o charakterze bankowym, kredytowym, ubezpieczeniowym, emerytalnym, inwestycyjnym lub płatniczym;
- c) »dostawca« oznacza każdą osobę fizyczną lub prawną, prywatną lub publiczną, która ze względów handlowych lub zawodowych jest umownym dostawcą usług objętych umowami zawieranymi na odległość;
- d) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną, która w ramach umów zawieranych na odległość objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z działalnością gospodarczą, przedsiębiorstwem lub zawodem;

[...]”.

6 Artykuł 3 tej dyrektywy, zatytułowany „Informacja dla konsumenta przed zawarciem umowy na odległość”, ma następujące brzmienie:

„1. W odpowiednim czasie przed związaniem konsumenta jakąkolwiek umową zawieraną na odległość lub ofertą otrzymuje on następujące informacje dotyczące:

[...]

3) umowy zawieranej na odległość

- a) istnienie lub brak prawa [do] odstąpienia zgodnie z art. 6 i jeśli prawo do odstąpienia istnieje, okres jego obowiązywania i warunki wykonania tego prawa, w tym informacja na temat wysokości kwoty, jaka może być wymagana do zapłaty przez konsumenta na podstawie art. 7 ust. 1, a także konsekwencje niewykonania tego prawa;

[...]

2. Informacje określone w ust. 1, których handlowe przeznaczenie musi być jasno wyrażone, powinny być przekazane w jasny i zrozumiały sposób w formie odpowiedniej dla zastosowanego środka porozumiewania się na odległość, w poszanowaniu w szczególności zasad dobrej wiary w transakcjach handlowych oraz zasad regulujących ochronę osób, które zgodnie z ustawodawstwem państw członkowskich nie są zdolne do wyrażenia zgody, np. nieletnich.

[...]”.

- 7 Artykuł 4 dyrektywy 2002/65, zatytułowany „Dodatkowe wymogi informacyjne”, stanowi:

„1. W przypadku gdy w prawodawstwie wspólnotowym istnieją przepisy regulujące usługi finansowe, które zawierają dodatkowe wymogi wcześniejszego informowania w stosunku do wymienionych w art. 3 ust. 1, wymogi te nadal mają zastosowanie.

2. Do czasu dalszej harmonizacji państwa członkowskie mogą utrzymać lub wprowadzić bardziej restrykcyjne przepisy w odniesieniu do wymogów wcześniejszego informowania, jeśli przepisy te są zgodne z prawem wspólnotowym.

3. Państwa członkowskie przekażą Komisji przepisy prawa krajowego w zakresie wymogów wcześniejszego informowania zgodnie z ust. 1 i 2 niniejszego artykułu, jeśli te wymogi są wymogami dodatkowymi w stosunku do wymienionych w art. 3 ust. 1. Przy sporządzaniu sprawozdania, określonego w art. 20 ust. 2, Komisja weźmie pod uwagę przekazane krajowe przepisy.

4. W celu stworzenia wysokiego poziomu przejrzystości poprzez wszystkie właściwe środki Komisja zapewni, że informacja w sprawie przekazanych jej przepisów krajowych będzie dostępna dla konsumentów i dostawców”.

- 8 Zgodnie z art. 5 tej dyrektywy, zatytułowanym „Informowanie o warunkach umownych i przekazywanie wcześniejszej informacji”:

„1. Dostawca poinformuje konsumenta o wszystkich warunkach umownych i przekaze informacje określone w art. 3 ust. 1 i art. 4, na papierze lub za pomocą innego trwałego nośnika informacji dostępnego dla konsumenta, odpowiednio wcześniej, zanim konsument zostanie związany jakąkolwiek zawieraną umową lub ofertą na odległość.

2. Dostawca wypełnia swoje zobowiązania wynikające z ust. 1 natychmiast po zawarciu umowy, jeśli umowa została zawarta na życzenie konsumenta z zastosowaniem środka porozumiewania się na odległość, który nie pozwala na dostarczenie warunków umownych i poinformowanie zgodnie z ust. 1.

[...]”.

- 9 Artykuł 6 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Prawo do odstąpienia [od umowy]”, stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewnią, aby konsument miał zagwarantowane 14 dni kalendarzowych na odstąpienie od umowy bez stosowania kar i bez podawania przyczyny. [...]

Okres odstąpienia liczony jest od:

- dnia zawarcia umowy na odległość [...]
- [...] dnia, w którym konsument otrzymuje regulamin umowy i informacje zgodnie z art. 5 ust. 1 lub 2, jeśli data ta jest późniejsza niż data określona w tiret pierwszym.

[...]

2. Prawa [do] odstąpienia nie stosuje się do:

[...]

- c) umów, których wykonanie zostało już w pełni zakończone przez obie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim konsument wykona prawo [do] odstąpienia.

3. Państwa członkowskie mogą przewidzieć, aby prawo [do] odstąpienia nie miało zastosowania do:

- a) jakichkolwiek kredytów pierwotnie mających służyć nabyciu lub zachowaniu prawa własności gruntów lub istniejącego lub zaprojektowanego budynku lub dla celów renowacji lub modernizacji budynku; lub
- b) jakichkolwiek kredytów zabezpieczonych hipoteką na nieruchomości lub prawem związanym z nieruchomością [...]

[...]

6. Jeśli konsument wykonuje swoje prawo [do] odstąpienia, powinien on przed upływem odpowiedniego nieprzekraczalnego terminu poinformować o tym z zastosowaniem praktycznych instrukcji przekazanych mu zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. d) przy użyciu środka, który może zostać uznany za zgodny z prawem krajowym. Nieprzekraczalny termin uznaje się za dochowany, jeśli powiadomienie, gdy jest ono pisemne lub z zastosowaniem innego trwałego nośnika informacji dostępnego odbiorcy, zostało wysłane przed wygaśnięciem nieprzekraczalnego terminu odstąpienia.

[...]”.

10 Artykuł 7 tej dyrektywy, zatytułowany „Zapłata za usługę dostarczoną przed odstąpieniem”, stanowi:

„1. Jeśli konsument wykonuje prawo [do] odstąpienia zgodnie z art. 6 ust. 1, można wymagać od niego jedynie zapłaty bez zbędnej zwłoki za usługę rzeczywiście dostarczoną przez dostawcę zgodnie z umową. Wykonanie umowy może nastąpić jedynie po uzyskaniu zgody konsumenta. [...]

[...]

3. Dostawca nie może wymagać od konsumenta zapłaty żadnej kwoty na podstawie ust. 1, chyba że udowodni, że konsument został należycie poinformowany o kwocie do zapłaty zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a). Jednakże w żadnym wypadku nie może on wymagać zapłaty, jeśli rozpoczął wykonanie umowy przed wygaśnięciem okresu odstąpienia określonym w art. 6 ust. 1 bez wcześniejszego wniosku konsumenta.

4. Dostawca zwróci konsumentowi, bez zbędnej zwłoki i nie później niż w terminie 30 dni kalendarzowych, wszelkie kwoty, które otrzymał od niego zgodnie z umową zawieraną na odległość, z wyjątkiem kwoty określonej w ust. 1. Termin ten zaczyna biec w dniu, w którym dostawca otrzymuje powiadomienie o odstąpieniu.

5. Konsument zwraca dostawcy wszelkie kwoty i/lub mienie otrzymane od dostawcy bez zbędnej zwłoki i najpóźniej w terminie 30 dni kalendarzowych. [...]”.

11 Zgodnie z art. 11 dyrektywy 2002/65, zatytułowanym „Sankcje”:

„Państwa członkowskie przewidują właściwe sankcje na wypadek, gdyby dostawca nie spełnił krajowych przepisów przyjętych zgodnie z niniejszą dyrektywą.

W tym celu mogą one w szczególności zapewnić, by konsument miał prawo do unieważnienia umowy w każdym momencie bez opłat i kar.

Sankcje takie muszą być skuteczne, proporcjonalne i odstraszające”.

Prawo niemieckie

12 Paragraf 312b Bürgerliches Gesetzbuch (kodeksu cywilnego, zwanego dalej „BGB”) w wersji mającej zastosowanie w postępowaniu głównym, zatytułowany „Umowy na odległość” w ust. 1 stanowi:

„»umowy zawierane na odległość« oznaczają umowy o dostawę towarów lub świadczenie usług, w tym usług finansowych, zawierane między przedsiębiorcą a konsumentem wyłącznie z wykorzystaniem środków porozumiewania się na odległość, chyba że umowa została zawarta w ramach zorganizowanego systemu sprzedaży lub świadczenia usług na odległość. »Usługi finansowe« w rozumieniu zdania pierwszego oznaczają usługi finansowe o charakterze bankowym, kredytowym, ubezpieczeniowym, emerytalnym, inwestycyjnym lub płatniczym”.

13 Zgodnie z § 312d BGB:

„1. Konsument, który zawarł umowę na odległość, ma prawo do odstąpienia od umowy, o którym mowa w § 355. [...]

2. Bieg terminu do odstąpienia nie może rozpocząć się, inaczej niż na mocy § 355 ust. 2 zdanie pierwsze, przed wypełnieniem obowiązku poinformowania zgodnie z § 312c ust. 2, a w przypadku świadczenia usług przed dniem zawarcia umowy.

3. W sytuacji gdy umowa dotyczy świadczenia usług, prawo do odstąpienia wygasa również w następujących wypadkach:

1) w wypadku usługi finansowej, jeżeli umowa została w pełni wykonana przez obie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim konsument wykonał swoje prawo do odstąpienia.

[...]

5. Ponadto prawo do odstąpienia nie przysługuje w przypadku umów zawieranych na odległość, w ramach których konsument posiada już prawo do odstąpienia na podstawie §§ 495 i 499–507 lub zwrotu, zgodnie z § 355 lub § 356. Ustęp 2 stosuje się do tych umów odpowiednio.

6. W przypadku umów zawieranych na odległość dotyczących usług finansowych, inaczej niż na mocy § 357 ust. 1, konsument musi zapłacić odszkodowanie za wykonaną usługę zgodnie z przepisami o ustawowym prawie do odstąpienia jedynie wtedy, gdy przed złożeniem przez niego oświadczenia w sprawie zawarcia umowy owe skutki prawne zostały mu wskazane, a on wyraźnie zgodził się na rozpoczęcie wykonywania usługi przez przedsiębiorcę przed upływem terminu do odstąpienia”.

14 Paragraf 346 BGB stanowi:

„1. Jeżeli stronie umowy przysługuje umowne lub ustawowe prawo do odstąpienia [od umowy], w razie wykonania tego prawa otrzymane świadczenia winny zostać zwrócone, a rzeczywiście pobrane pożytki wydane.

2. Dłużnik zobowiązany jest do zapłaty odszkodowania w miejsce dokonania zwrotu lub wydania, jeżeli:

1) zwrot lub wydanie są wykluczone ze względu na charakter przedmiotu świadczenia [...].

Jeśli umowa przewiduje świadczenie wzajemne, świadczenie to należy uwzględnić przy obliczaniu odszkodowania. Jeżeli należy zapłacić odszkodowanie z tytułu korzyści uzyskanych z pożyczki, można przedstawić dowód, że wartość tych korzyści jest niższa”.

15 Paragraf 355 ust. 3 BGB stanowi:

„Prawo do odstąpienia wygasa najpóźniej sześć miesięcy po zawarciu umowy. W przypadku sprzedaży towaru termin nie rozpoczyna biegu przed dniem jego otrzymania przez odbiorcę. Na zasadzie odstępstwa od zdania pierwszego prawo do odstąpienia nie wygasa, jeśli konsument nie został prawidłowo poinformowany o swoim prawie do odstąpienia, zaś w przypadku umów zawieranych na odległość dotyczących usług finansowych nie wygasa także w sytuacji, gdy przedsiębiorca nie wypełnił prawidłowo swojego obowiązku poinformowania zgodnie z § 312c ust. 2 pkt 1”.

16 Paragraf 495 ust. 1 BGB stanowi:

„W przypadku konsumenckiej umowy pożyczki pożyczkobiorcy przysługuje prawo do odstąpienia zgodnie z § 355”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

17 W październiku 2007 r. A. i L. Romano zawarli z DSL Bank, instytucją kredytową, umowę kredytu przeznaczoną na sfinansowanie nieruchomości, którą zajmowali na cele prywatne.

18 Umowa ta, skonstruowana jako kredyt o stałej rocznej stopie procentowej, przewidywała stałą stopę procentową do dnia 31 grudnia 2017 r. Rzeczona umowa przewidywała, że kredytobiorca dokona wstępnej spłaty w wysokości 2% kapitału i że następnie będzie spłacał miesięczne raty w wysokości 548,53 EUR z tytułu odsetek oraz część kapitału. Spłata miała rozpocząć się w dniu 30 listopada 2007 r., wraz z płatnością pierwszej raty. Udzielenie kredytu było uzależnione od ustanowienia zabezpieczenia w postaci hipoteki na nieruchomości, której dotyczy sprawa.

19 Procedura zawierania umowy odbywała się opisany niżej sposób.

20 DSL Bank przesłał A. i L. Romano na piśmie uprzednio wypełniony „wniosek o udzielenie kredytu” wraz z dokumentem informacyjnym zawierającym pouczenie o odstąpieniu od umowy, przypomnieniem warunków przyznania kredytu, warunkami finansowania, a także „arkuszem informacyjnym dla konsumenta dotyczącym kredytu na zakup nieruchomości”.

21 Wspomniany dokument informacyjny dotyczący prawa do odstąpienia uściślał między innymi, że „w przypadku, w którym umowa zostanie w pełni wykonana, a kredytobiorca wyrazi na to wyraźną zgodę, prawo do odstąpienia wygasa z wyprzedzeniem”.

- 22 Antonio i Lidia Romano podpisali wniosek o udzielenie kredytu, dokument informacyjny dotyczący prawa odstąpienia od umowy, a także potwierdzenie odbioru arkusza informacyjnego dla konsumenta dotyczącego kredytu na zakup nieruchomości i dostarczyli podpisany egzemplarz tych dokumentów do DSL Bank. Następnie DSL Bank drogą listowną zaakceptował wniosek A. i L. Romano o udzielenie kredytu.
- 23 Antonio i Lidia Romano ustanowili uzgodnioną hipotekę. Na wniosek tych ostatnich DSL Bank wypłacił im kredyt. Antonio i Lidia Romano zaczęli następnie dokonywać uzgodnionych płatności.
- 24 Pismem z dnia 8 czerwca 2016 r. A. i L. Romano złożyli oświadczenie o skorzystaniu z prawa do odstąpienia od umowy zawartej w 2007 r. i podnieśli, że dokument informacyjny był niezgodny z niemieckim prawem w zakresie prawa odstąpienia.
- 25 Ponieważ DSL Bank podważył skuteczność wykonania prawa odstąpienia, A. i L. Romano wystąpili do Landgericht Bonn (sądu krajowego w Bonn, Niemcy) z powództwem o stwierdzenie, że na skutek dokonanego odstąpienia od umowy DSL Bank nie był już uprawniony do dochodzenia praw przysługujących mu z tytułu przedmiotowej umowy kredytu. A. i L. Romano ponadto zażądali zwrotu przez DSL Bank kwot wypłaconych na podstawie tej umowy przed odstąpieniem, a także zapłaty odszkodowania z tytułu pożytków z tych kwot.
- 26 Z postanowienia odsyłającego wynika, że umowa kredytu będąca przedmiotem postępowania głównego jest umową zawartą na odległość dotyczącą usługi finansowej w rozumieniu § 312b BGB.
- 27 Sąd odsyłający uważa, że uściślenie, o którym mowa w pkt 21 niniejszego wyroku, zawarte w dokumencie informacyjnym dotyczącym prawa odstąpienia od umowy, którego przedmiotem jest wygaśnięcie tego prawa, jest oparte na § 312d ust. 3 pkt 1 BGB, który z kolei stanowi transpozycję do prawa niemieckiego art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65. Jednakże zgodnie z orzecznictwem Bundesgerichtshof (federalnego trybunału sprawiedliwości, Niemcy) ten przepis BGB nie ma zastosowania do umów o kredyt zawartych z konsumentem, w tym do umów zawieranych na odległość. W odniesieniu do takich umów konsumentowi przysługiwałoby prawo do odstąpienia uregulowane nie w § 312 d ust. 3 pkt 1 BGB, ale w § 355 ust. 3 BGB w związku z § 495 ust. 1 BGB, który przewiduje, że prawo do odstąpienia nie wygasa wyłącznie z tego powodu, że umowa została już w pełni wykonana przez obie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim skorzysta on ze swojego prawa do odstąpienia. Tymczasem wspomniany § 355 ust. 3 stanowi, po pierwsze, że prawo do odstąpienia nie wygasa, jeśli konsument nie został należycie poinformowany o przysługującym jemu prawie do odstąpienia od umowy i, po drugie, nie przewiduje wygaśnięcia tego prawa w wypadku gdy umowa została wykonana w całości przez obydwie strony na wyraźne żądanie konsumenta, zanim konsument ten skorzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy.
- 28 W tych okolicznościach sąd odsyłający zastanawia się nad kwestią, czy wyjaśnienie, o którym mowa w pkt 21 niniejszego wyroku, dotyczące wygaśnięcia prawa do odstąpienia od umowy jest prawidłowe i czy w konsekwencji konsument został należycie poinformowany o swoim prawie.
- 29 Wreszcie, sąd odsyłający stwierdza, że treść informacji dotyczącej prawa do odstąpienia może zostać uznana za wystarczająco jasną i precyzyjną dla przeciętnego konsumenta, zgodnie z definicją sformułowaną w orzecznictwie Trybunału, czyli konsumenta, który jest właściwie poinformowany, dostatecznie uważny i rozsądny w świetle wszystkich istotnych okoliczności faktycznych i wszystkich faktów przytoczonych w ramach negocjowania umowy. Jednakże sąd ten uważa, że owa informacja nie jest wystarczająco jasna i precyzyjna dla przeciętnego konsumenta, takiego jak zdefiniowany w orzecznictwie niemieckim, które odnosi się do konsumenta mniej poinformowanego w dziedzinie prawa.

30 Mając na uwadze, że rozstrzygnięcie sporu w postępowaniu głównym zależy od wykładni pewnych przepisów dyrektywy 2002/65, Landgericht Bonn (sąd okręgowy w Bonn) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie przepisowi krajowemu lub praktyce takiej jak ta w postępowaniu głównym, która w przypadku umów pożyczek zawieranych na odległość nie przewiduje wyłączenia prawa odstąpienia od umowy, jeżeli na wyraźne życzenie konsumenta umowa jest już w pełni wykonana przez obie strony, zanim konsument skorzysta ze swojego prawa odstąpienia?
- 2) Czy art. 4 ust. 2, art. 5 ust. 1, art. 6 ust. 1 akapit drugi tiret drugie i art. 6 ust. 6 dyrektywy 2002/65 należy interpretować w ten sposób, że dla prawidłowego otrzymania informacji przewidzianych w prawie krajowym zgodnie z art. 5 ust. 1, art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a) dyrektywy 2002/65 i wykonania prawa odstąpienia od umowy przez konsumenta zgodnie z prawem krajowym należy odnieść się wyłącznie do przeciętnego konsumenta, właściwie poinformowanego oraz dostatecznie uważnego i rozsądnego, w świetle całokształtu istotnych okoliczności faktycznych, jak i ogółu okoliczności towarzyszących zawarciu tej umowy?
- 3) W przypadku odpowiedzi przeczącej na pytania pierwsze i drugie:

Czy art. 7 ust. 4 dyrektywy 2002/65 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie przepisowi krajowemu, który przewiduje, że po złożeniu oświadczenia o odstąpieniu od konsumentkiej umowy pożyczki zawartej na odległość dostawca poza kwotę, którą otrzymał od konsumenta zgodnie z umową zawartą na odległość, musi zapłacić także odszkodowanie z tytułu korzyści z tej kwoty?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

- 31 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, takiemu jak interpretowane w orzecznictwie krajowym, które w odniesieniu do umowy dotyczącej usługi finansowej zawartej na odległość między przedsiębiorcą a konsumentem nie wyklucza prawa konsumenta do odstąpienia od umowy w wypadku, gdy umowa ta została wykonana w całości przez obydwie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim konsument ten korzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy.
- 32 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z art. 6 ust. 2 lit. c) omawianej dyrektywy prawo do odstąpienia od umowy, jakie przysługuje konsumentowi, który zawiera z przedsiębiorcą na odległość umowę o usługi finansowe, nie ma zastosowania do umów wykonanych w całości przez obydwie strony na wyraźne żądanie konsumenta, zanim konsument ten korzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy.
- 33 W postępowaniu głównym z postanowienia odsyłającego wynika, że § 312d ust. 3 pkt 1 BGB, który stanowi transpozycję do prawa niemieckiego art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65, przewiduje, że prawo do odstąpienia wygasa, jeżeli umowa dotycząca usług finansowych została w całości wykonana przez obie strony na wyraźne żądanie konsumenta, zanim konsument ten korzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy. Z postanowienia odsyłającego wynika również, że zgodnie z orzecznictwem Bundesgerichtshof (federalnego trybunału sprawiedliwości) ten przepis BGB nie znajduje jednak

zastosowania do umów pożyczki zawartych z konsumentem, w tym do umów zawartych na odległość, i że w odniesieniu do tych umów prawo do odstąpienia nie wygasa w wypadku, o którym mowa w § 312d ust. 3 pkt 1 BGB.

- 34 Z art. 1 ust. 1 dyrektywy 2002/65 w związku z jej motywem 13 wynika, że dyrektywa ta dokonuje w zasadzie całkowitej harmonizacji aspektów objętych zakresem tego aktu. W rzeczywistości bowiem, zgodnie z tym motywem, państwa członkowskie nie powinny mieć możliwości przyjmowania innych przepisów niż przepisy ustanowione w omawianej dyrektywie w obszarach, które ona harmonizuje, chyba że inaczej w niej postanowiono.
- 35 Jeśli chodzi o przypadek, w którym prawo do odstąpienia nie ma zastosowania, stosownie do art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65, dyrektywa ta nie zawiera przepisów zezwalających państwu członkowskiemu na przyjęcie w ustawodawstwie krajowym, że konsument ma prawo do odstąpienia od umowy, w wypadku gdy umowa została wykonana w całości przez obydwie strony na wyraźne żądanie konsumenta, zanim konsument ten korzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy.
- 36 W tych okolicznościach należy stwierdzić, że art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65 w związku z jej art. 1 ust. 1 oraz w świetle motywu 13 tej dyrektywy sprzeciwia się temu, aby państwo członkowskie ustanowiło, że konsument ma prawo do odstąpienia od umowy w sytuacji opisanej w poprzednim punkcie.
- 37 W tym względzie należy przypomnieć, że zasada wykładni zgodnej wymaga, by organy krajowe czyniły wszystko, co leży w zakresie ich kompetencji, uwzględniając wszystkie przepisy prawa krajowego i stosując uznane w porządku krajowym metody wykładni, by zapewnić pełną skuteczność prawa Unii i dokonać rozstrzygnięcia zgodnego z realizowanymi przez nie celami (wyrok z dnia 8 maja 2019 r., Praxair MRC, C-486/18, EU:C:2019:379, pkt 37 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 38 Choć obowiązek wykładni zgodnej z prawem Unii nie może służyć jako podstawa do dokonywania wykładni prawa krajowego *contra legem*, to sądy krajowe w danym wypadku powinny zmienić utrwalone orzecznictwo krajowe, jeżeli opiera się ono na interpretacji prawa krajowego, której nie da się pogodzić z celami dyrektywy (wyrok z dnia 8 maja 2019 r., Związek Gmin Zagłębia Miedziowego, C-566/17, EU:C:2019:390, pkt 49 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 39 Mając na względzie powyższe rozważania, na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, że art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65 w związku z jej art. 1 ust. 1 i w świetle motywu 13 tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, takiemu jak interpretowane w orzecznictwie krajowym, które w odniesieniu do umowy dotyczącej usługi finansowej zawartej na odległość między przedsiębiorcą a konsumentem nie wyklucza prawa konsumenta do odstąpienia od umowy w przypadku, gdy umowa ta została wykonana w całości przez obie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim konsument ten korzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy. Do sądu odsyłającego należy uwzględnienie wszystkich przepisów prawa krajowego i zastosowanie uznanych w porządku krajowym metod wykładni w celu osiągnięcia rozwiązania zgodnego z tym przepisem i zmiana w razie potrzeby utrwalonego orzecznictwa krajowego, jeżeli opiera się ono na interpretacji prawa krajowego niezgodnej z tym przepisem.

W przedmiocie pytania drugiego

Uwagi wstępne

- 40 Na wstępie należy przypomnieć, że w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE procedury współpracy między sądami krajowymi a Trybunałem do tego ostatniego należy udzielenie sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, która umożliwi mu rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu. Mając to na

uwadze, Trybunał powinien w razie potrzeby przeformułować przedłożone mu pytania. Zadaniem Trybunału jest bowiem dokonanie wykładni wszystkich przepisów prawa Unii, jakie są niezbędne sądom krajowym do rozstrzygnięcia zawisłych przed nimi sporów, nawet jeżeli przepisy te nie są wyraźnie wskazane w pytaniach zadanych mu przez te sądy (wyrok z dnia 8 maja 2019 r., PI, C-230/18, EU:C:2019:383, pkt 42 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 41 Pytanie drugie dotyczy wykładni art. 4 ust. 2, art. 5 ust. 1, art. 6 ust. 1 akapit drugi tiret drugie i art. 6 ust. 6 dyrektywy 2002/65.
- 42 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że DSL Bank przekazał A. i L. Romano przed zawarciem umowy będącej przedmiotem postępowania głównego informację, zgodnie z którą „prawo do odstąpienia wygasa przedwcześnie, jeżeli umowa zostanie w całości wykonana, a kredytobiorca wyraźnie wyraził na to zgodę”.
- 43 Sąd odsyłający uważa, że o ile informacja ta odpowiada sytuacji, w której prawo do odstąpienia nie ma zastosowania zgodnie z art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65, to jest ona jednak nieprawidłowa w świetle uregulowania krajowego, takiego jak interpretowane przez Bundesgerichtshof (federalny trybunał sprawiedliwości), zgodnie z którym prawo do odstąpienia nie wygasa, jeżeli umowa zostanie w całości wykonana, a kredytobiorca wyraźnie wyraził na to zgodę.
- 44 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a) dyrektywy 2002/65 konsument otrzymuje informacje dotyczące w szczególności istnienia lub braku prawa do odstąpienia od umowy, przewidzianego w art. 6 tej dyrektywy, w odpowiednim czasie przed związaniem go umową zawieraną na odległość. Artykuł 3 ust. 2 wspomnianej dyrektywy stanowi, że informacje określone w ust. 1 tego artykułu, których handlowe przeznaczenie musi być jasno wyrażone, powinny być przekazane w jasny i zrozumiały sposób w formie odpowiedniej dla zastosowanego środka porozumiewania się na odległość, w poszanowaniu w szczególności zasad dobrej wiary w transakcjach handlowych oraz zasad regulujących ochronę podmiotów, które zgodnie z ustawodawstwem państw członkowskich nie są zdolne do wyrażenia zgody, np. nieletnich.
- 45 Zgodnie z art. 5 ust. 1 dyrektywy 2002/65 dostawca przekazuje konsumentowi informacje dotyczące wszelkich warunków umownych, jak również informacje określone w art. 3 ust. 1 i art. 4 tej dyrektywy na papierze lub za pomocą innego trwałego nośnika informacji dostępnego dla konsumenta, odpowiednio wcześniej, zanim konsument zostanie związany jakąkolwiek zawieraną na odległość umową lub ofertą.
- 46 Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, należy przeformułować pytanie drugie w ten sposób, że dotyczy ono kwestii, czy art. 5 ust. 1 dyrektywy 2002/65 w związku z art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a) i art. 6 ust. 2 lit. c) tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że obowiązek przedsiębiorcy zawierającego na odległość umowę dotyczącą usług finansowych w zakresie poinformowania tego konsumenta w sposób jasny i zrozumiały, zanim konsument ten będzie związany umową zawartą na odległość lub ofertą, o istnieniu prawa do odstąpienia, nie jest naruszony, gdy przedsiębiorca ten informuje konsumenta, że prawo do odstąpienia nie ma zastosowania do umowy wykonanej w całości przez obydwie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim ten ostatni wykona swoje prawo do odstąpienia od umowy, nawet jeżeli informacja ta nie odpowiada uregulowaniu krajowemu, takiemu jak interpretowane w orzecznictwie krajowym, które przewiduje, że w takim wypadku prawo do odstąpienia od umowy znajduje zastosowanie.

W przedmiocie pytania

- 47 Zgodnie z art. 5 ust. 1 dyrektywy 2002/65 w związku z jej art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a) dostawca jest zobowiązany do poinformowania konsumenta, zanim będzie on związany umową zawartą na odległość lub ofertą, w szczególności o istnieniu albo braku istnienia prawa do odstąpienia od umowy przewidzianego w art. 6 tej dyrektywy.
- 48 Ze względu na to, że zgodnie z art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65 prawo do odstąpienia nie ma zastosowania do umów, których wykonanie zostało już w pełni zakończone przez obie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim konsument wykona prawo do odstąpienia, konsument musi zostać poinformowany na etapie poprzedzającym zawarcie umowy o braku prawa do odstąpienia od umowy w wypadku, o którym mowa w tym przepisie.
- 49 Co prawda, jak wynika z art. 4 ust. 2 dyrektywy 2002/65, do czasu dalszej harmonizacji państwa członkowskie mogą utrzymać lub wprowadzić bardziej restrykcyjne przepisy w odniesieniu do wymogów wcześniejszego informowania, jeśli przepisy te są zgodne z prawem Unii.
- 50 Jednakże, jak wynika z odpowiedzi udzielonej na pytanie pierwsze, art. 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2002/65 w związku z art. 1 ust. 1 tej dyrektywy oraz w świetle motywu 13 tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, które w odniesieniu do umowy dotyczącej usług finansowych zawartej na odległość między przedsiębiorcą a konsumentem nie wyklucza prawa konsumenta do odstąpienia od umowy w wypadku, gdy umowa ta została wykonana w całości przez obie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim konsument ten skorzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy.
- 51 W tych okolicznościach państwo członkowskie nie może ustanowić w przepisach krajowych ciężącego na przedsiębiorcy, który zawiera z konsumentem umowę na odległość, obowiązku przekazania mu, przed związaniem go umową zawartą na odległość lub ofertą, informacji która jest niezgodna z bezwzględnie obowiązującymi przepisami dyrektywy 2002/65, czyli przekazania informacji o istnieniu prawa do odstąpienia od umowy, w wypadku gdy umowa ta jest wykonana w całości przez obydwie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim konsument ten korzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy.
- 52 Skoro zatem dyrektywa 2002/65 wyklucza prawo konsumenta do odstąpienia od umowy w wypadku opisanym w poprzednim punkcie, to nie można uznać, że przedsiębiorca naruszył ciężący na nim na podstawie art. 5 ust. 1 tej dyrektywy w związku z jej art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a) i art. 6 ust. 2 lit. c) obowiązek dostarczenia konsumentowi niezbędnych informacji, w sytuacji gdy powstrzymał się od poinformowania konsumenta o istnieniu w świetle przepisów krajowych prawa do odstąpienia od umowy w takim wypadku, lecz poinformował go, że prawo to w takiej sytuacji nie ma zastosowania.
- 53 Należy dodać, że zgodnie z art. 3 ust. 2 dyrektywy 2002/65 w związku z ust. 1 pkt 3 lit. a) tego artykułu informacja o istnieniu albo braku prawa do odstąpienia powinna być dostarczona konsumentowi w sposób jasny i zrozumiały.
- 54 W tym względzie znaczenie ma wyłącznie sposób postrzegania przez przeciętnego konsumenta, czyli konsumenta, który jest właściwie poinformowany, dostatecznie uważny i rozsądny (zob. analogicznie wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., Verbraucherzentrale Berlin, C-485/17, EU:C:2018:642, pkt 44 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 55 W istocie pełna harmonizacja przepisów krajowych, której dokonuje dyrektywa 2002/65, oznacza bowiem przyjęcie wspólnej dla wszystkich państw członkowskich wykładni kryterium referencyjnego konsumenta.

56 Mając na względzie powyższe rozważania, na pytanie drugie należy odpowiedzieć w ten sposób, że art. 5 ust. 1 dyrektywy 2002/65 w związku z art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a) i art. 6 ust. 2 lit. c) tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że ciążący na przedsiębiorcy, który zawiera na odległość z konsumentem umowę o świadczenie usług finansowych, obowiązek poinformowania w sposób jasny i zrozumiały dla przeciętnego konsumenta właściwie poinformowanego, dostatecznie uważnego i rozsądnego, zgodnie z wymogami prawa Unii, zanim konsument ten jest związany umową zawartą na odległość lub ofertą, o prawie do odstąpienia od umowy, nie jest naruszony, gdy przedsiębiorca ten informuje tego konsumenta, że prawo do odstąpienia nie ma zastosowania do umowy wykonanej w całości przez obydwie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim ten ostatni wykona swoje prawo do odstąpienia od umowy, nawet jeżeli informacja ta nie odpowiada uregulowaniu krajowemu, takiemu jak interpretowane w orzecznictwie krajowym, które przewiduje, że w takim wypadku prawo do odstąpienia od umowy znajduje zastosowanie.

W przedmiocie pytania trzeciego

57 Ponieważ pytanie trzecie zostało zadane jedynie na wypadek udzielenia odpowiedzi przeczącej na pytania pierwsze i drugie, nie ma potrzeby, biorąc pod uwagę odpowiedzi udzielone na pytania pierwsze i drugie, udzielania na nie odpowiedzi.

W przedmiocie kosztów

58 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

- 1) Artykuł 6 ust. 2 lit. c) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/65/WE z dnia 23 września 2002 r. dotyczącej sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość oraz zmieniającej dyrektywę Rady 90/619/EWG oraz dyrektywy 97/7/WE i 98/27/WE w związku z jej art. 1 ust. 1 i w świetle motywu 13 tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu, takiemu jak interpretowane w orzecznictwie krajowym, które w odniesieniu do umowy dotyczącej usługi finansowej zawartej na odległość między przedsiębiorcą a konsumentem nie wyklucza prawa konsumenta do odstąpienia od umowy w przypadku, gdy umowa ta została wykonana w całości przez obie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim konsument ten korzysta ze swego prawa do odstąpienia od umowy. Do sądu odsyłającego należy uwzględnienie wszystkich przepisów prawa krajowego i zastosowanie uznanych w porządku krajowym metod wykładni w celu osiągnięcia rozwiązania zgodnego z tym przepisem i zmienienie w razie potrzeby utrwalonego orzecznictwa krajowego, jeżeli opiera się ono na interpretacji prawa krajowego niezgodnej z tym przepisem.
- 2) Artykuł 5 ust. 1 dyrektywy 2002/65 w związku z art. 3 ust. 1 pkt 3 lit. a) i art. 6 ust. 2 lit. c) tej dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że ciążący na przedsiębiorcy, który zawiera na odległość z konsumentem umowę o świadczenie usług finansowych, obowiązek poinformowania w sposób jasny i zrozumiały dla przeciętnego konsumenta właściwie poinformowanego, dostatecznie uważnego i rozsądnego, zgodnie z wymogami prawa Unii, zanim konsument ten jest związany umową zawartą na odległość lub ofertą, o prawie do odstąpienia od umowy, nie jest naruszony, gdy przedsiębiorca ten informuje tego konsumenta, że prawo do odstąpienia nie ma zastosowania do umowy wykonanej w całości przez obydwie strony na wyraźne życzenie konsumenta, zanim ten ostatni wykona swoje

prawo do odstąpienia od umowy, nawet jeżeli informacja ta nie odpowiada uregulowaniu krajowemu, takiemu jak interpretowane w orzecznictwie krajowym, które przewiduje, że w takim wypadku prawo do odstąpienia od umowy znajduje zastosowanie.

Podpisy